

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Харенко Аліни Олексіївни
«Джазове мистецтво Харкова: досвід історичної реконструкції»,
представленого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»

Джазологія є однією з новітніх галузей системного музикознавства в світі, хоча на сьогодні вже має й усталені напрямки дослідження, й ґрунтовні історичні та теоретичні розвідки, й методи опису, традиції, підходи тощо. Інтерпретологія, закладена в основу рецензованої дисертації, відкриває нові горизонти до вивчення традиційного матеріалу. Перш за все звертає увагу актуальність теми поданого на захист дисертаційного дослідження. Так, авторка занурюється в історію джазу в Україні та обґрунтовує унікальну роль Харкова в процесі його розвитку. Власне матеріал надає простір для поступової систематизації тривалого та багатшарового процесу розвитку джазового мистецтва в Харкові, який авторка називає «історичною реконструкцією», що є вповні доречним. Однак історична реконструкція базується не тільки на вивченні архівних матеріалів (що є традиційним для такої дослідницької стратегії), але й долучає глибоке вивчення індивідуальних стилів видатних джазових музикантів Харківщини (від початків зародження культури до сьогодення).

Рецензована дисертація має логічну та прозору структуру, що поєднує історичний, теоретичний, інтерпретологічний вектори.

Історична складова дослідження. Так, Розділ 1 зосереджений на власне історичних передумовах джазового мистецтва в Україні через порівняння з подібними процесами в США та Європі (п. 1.2.) та умовах, в яких джаз набув розвитку (п.1.3.), а також через дослідження регіональної специфіки поширення джазового мистецтва (пункт 1.3.3). Підкреслимо ще раз, що в дисертації залучена різногалузева джерельна база, зокрема, періодичні видання з архівних відділів бібліотек, театрів, навчальних закладів Харкова,

Черкас, мистецькі журнали, особисті архіви, інтерв'ю з музикантами. Також в процесі історичної реконструкції авторкою дисертації систематизовано та оцифровано рідкісні відеоматеріали, що пов'язані з творчістю корифеїв харківського джазу. У Розділі 2 представлено досвід безперервності процесу формування харківського джазу від 1920-х до 1980-х. На цьому шляху, який не є легким, авторка старанно прибирає непорозуміння, неточності, відкриває забуті імена, викриває інформаційні лакуни, щоб *відтворити*, а подекуди *створити* уяву про процес затвердження джазу в Україні на окремих осередках. Це дійсно ретельна робота, завдяки якій створюється цілісне уявлення про об'єкт дослідження. У Розділі 3 історичний ракурс дослідження доповнено розвідками щодо становлення професійної джазової освіти (п.3.1.) та джазових фестивалів та їхніх впливах на соціокультурний простір міста (п.3.2.). Як результат, А.О.Харенко вдається зафіксувати та обґрунтувати причини унікальності українського джазу в процесі адаптації американської джазової традиції на національному тлі, що пов'язані зокрема зі щільністю історичного процесу та подоланням певної ідеологічної заборони, що так чи інакше пов'язано з набуттям професійного статусу; а також встановити, що однією з оригінальних рис сучасного вітчизняного джазу є поява авторської музики, а також тенденції взаємодії українського фольклору та джазу в творчості харківських професійних джазових колективів.

Теоретична складова дисертаційного дослідження містить:

-критичний аналіз наукових джерел сучасної джазології (зокрема, детальний огляд джерел від типових, на кшталт книги В. Конен та ін. до новітніх досліджень українських авторів міститься у п.1.1., 1.2.),

-розміркування щодо розрізнення понять «джаз», «естрада», «масова музика», «третій пласт» (до речі, продовжуючи думки наукового керівника дисертації С. Давидова, який пропонує увести щодо джазу поняття «четвертий пласт»), «джазінг» (О. Воропаєва) та ін.;

-пропозиції щодо власного трактування понять «джаз», напрацювання критеріїв професіоналізму (с.37-38), формулювання дефініцій «концертний

джаз», «авторська джазова музика», (п. 1.1.). Серед критеріїв професіоналізму позначені такі, як «професійна креативність джазових музикантів; результативність діяльності; професійна кваліфікація та компетентність джазового виконавця; власний творчий внесок в історію музичного мистецтва; створення умов для реалізації професійної комунікації з метою обміну досвідом», що суцільно розширює межі розуміння поняття «джазова культура».

До того ж, авторкою надана власна періодизація та характеристика трьох етапів розвитку харківського джазу, представлений був проведений аналіз музичних творів, що виконувалися колективами Харкова у різні періоди. Щодо поняття «авторська джазова музика», то А.О. Харенко пропонує розуміти під ним певний жанр інструментальної (вокальної) джазової музики, що заснований на колективній чи індивідуальній імпровізації на власну створену тему із застосуванням специфічних джазових засобів виразності. Також аналітичний підрозділ, присвячений творчості С. Давидова, призводить до формулювання поняття «джазова музична драматургія» (с.135).

Інтерпретологічна складова дисертаційного дослідження пов'язана із дослідженням *феномена особистості* на тлі історичних процесів, себто – аналізом авторських стилів музикування та імпровізування (написи містяться у розділах 2,3), зокрема – І.Дунаєвського, Й. Шиллінгера (пункт 2.1.1.), Ю. Мейтуса (пункт 2.1.2), О. Литвинова (п.2.2.), С. Давидова (п.3.2.). Серед цікавих висновків, що презентують інтерпретологічний ракурс позначимо наступні:

– авторкою зокрема доведено, що саме Мейтус у 1924 році був дотичним до створення першого джаз-бенду;

– запропоновано погляд на тяглість традиції симфоджазу в Харкові від Й. Шиллінгера до О. Литвинова;

– у творчості Ю. Мейтуса віднайдений базовий «трикутник», що її фундає: навчання у С.Багатирьова (академічна композиторська освіта)–

робота в оперному театрі (велика практика спілкування зі співаками)—робота з Лесем Курбасом (інноваційність мислення та авангардовість творчих рішень); запропоновано аналіз музичних творів композитора, віднайдених в особистому архіві;

—щодо особистості О. Литвинова представлено тривекторний погляд на його творчість (естрада-джаз-академічні традиції) та запропоновано аналіз партитур таких творів, як «Маленький концерт для фортепіано з естрадносимфонічним оркестром» f-mol, здійсненим вперше завдяки віднайденим нотам, «Скерцо для труби з естрадно-симфонічним оркестром», здійсненим за відеозаписом, який оцифрований та переданий до фонду ХНУМ імені І.П.Котляревського, аналіз джазового аранжування О. І. Литвинова музики до к/ф «Історія кохання»,також здійснений за архівним відеозаписом;

– щодо творчості С. Давидова підкреслено багатовекторність творчої діяльності (виконавство, композиція, педагогіка, наука, організація заходів, фестивалів тощо), сформульовано риси виконавського стилю музиканта (зокрема, наголошено на синтезі академічного та джазового мислення), проаналізовано його репертуар, джазову лексику, представлений порівняльний аналіз двох версій «Вальсу для Ірини» (порівняльна інтерпретологія).

Підсумовуючи позитивну частину, ще раз вкажемо на достатню значущість дисертаційного дослідження та положень, що винесено на захист, значний науковий і практичний внесок здобувача у напрям джазології, регіоналістики, інтерпретології. Дисертація виконана на професійному рівні, що відповідає вимогам до отримання ступеня доктора філософії, містить позиції наукової новизни, достатнє методологічне підґрунття. Дисертація продовжує зокрема напрацювання кафедри інтерпретології та аналізу музики ХНУМ імені І.П.Котляревського щодо теоретичного моделювання історично-виконавського процесу та аналітики виконавсько-імпровізаційного стилю музикування.

З тих позицій, що особливо хотілося б висвітлити, є:

- презентація провідної ролі Харкова у процесі становлення джазу на ранніх етапах його становлення в Україні;

- систематизація великого архіву даних щодо етапів розвитку джазу в Харкові, зокрема, робота з архівами, інтерв'ю, матеріали яких оприлюднені в Додатках до дисертаційного дослідження, що є *окремою цінністю* рецензованої наукової розвідки;

- обґрунтування цілісності явища джазу в контексті музичної культури Харкова;

- презентація професійної виконавської джазової школи (діяльність ансамблів, солістів), що склалася на теренах Харкова в останні роки;

- створення творчих портретів Ю. Мейтуса, О. Литвинова, С. Давидова як презентантів харківської школи джазового музикування, які уособлюють окремі етапи його становлення.

Основні компоненти дисертаційного тексту дотримано. Висновки ґрунтовні та підсумовують основні положення дисертаційного дослідження. В Анотації стисло викладені основні положення наукової праці А.О.Харенко. Наукові результати дослідження А.О.Харенко, висвітлені у 4 наукових публікаціях (три з них – категорії «Б»), що відповідає вимогам МОН України. В роботі не виявлені порушення академічної доброчесності.

Разом з позитивним враженням у рецензента є певні міркування та зауваження і запитання.

Так, перше торкається все ж таки деякої оглядовості та реферативності, що стосується викладу інформації Розділу 1. Попри те, що дисертантка залучає новітні дослідження з історії джазу, не полишає відчуття викладення відомих істин, чого, звичайно ж, можна було оминати. Набагато ціннішими є сторінки, присвячені саме унікальним джерелам стосовно розвитку джазу у Черкасах та Харкові. Те ж саме стосується п.3.1. щодо викладення шляху становлення системи професійної джазової освіти Харкова та 3.3. щодо джазових фестивалів. Це дуже тонка робота – відійти від описовості процесу,

хоча виклад великої кількості фактажу спрацьовує саме на такий шлях. Заради справедливості вкажу на те. Що представлені факти мають окрему історичну цінність для усвідомлення цілісності історичного ландшафту харківського джазу.

Друге зауваження торкається наведених авторських дефініцій. Попри те, що в цілому вони викладені доволі коректно, рецензенту не вистачило подальшої роботи з ними в тексті дослідження. Наприклад, дефініція «джазова музична драматургія», що застосована до аналізу творчості С. Давидова. Залишається не до кінця зрозумілим, чи чимось докорінно відрізняється така драматургія від драматургії в академічному творі, чи є різниця між «джазовою музичною драматургією» як композиторським або виконавським явищем тощо.

Окремі зауваження стосуються оформлення. Так, подекуди, на окремих сторінках, не достатньо коректно оформлено цитування (наприклад, у квадратних дужках поданий номер сторінки, а немає лапок, що є досадними текстовими описками). Деякі словотворення, що використані на сторінках дисертаційного дослідження, є дещо застарілими (зокрема вислів «Під час Великої німецько-радянської війни», с.101, замість «Другої Світової війни»).

З поданими зауваженнями пов'язані питання до дисертантки:

1. Що для дисертантки як дослідниці архівів харківського джазу в процесі історичної реконструкції стало найбільш цінним набуттям?
2. На сторінках дисертації (зокрема щодо джазу у м.Черкаси) часто повторюється, що «джаз утвердився як одна зі складових загального культурного життя» (с.74). А які ще можливі шляхи затвердження джазу у місті? І чи розрізняються вони для великих та малих міст?
3. Все-таки філармонічний джаз – чи це є джаз в чистому вигляді? Як Ви ставитеся до процесу філармонізації джазу?

4. Що таке «імпровізаторсько-виконавський професіоналізм» – теза, винесена в мету дослідження? Чому для Вас важлива така комбінація? Чи не є імпровізатор завжди й виконавцем?
5. Чи не є перебільшенням, що в період після 2010 років джаз в Харкові є в авангарді загальнокультурного процесу в Україні? На чому заснована ця теза?
6. Якщо поглибити інтерпретологічний ракурс дослідження, то як би Ви охарактеризували виконавські стратегії, що притаманні представникам сучасного харківського джазу?

Підсумовуючи викладене, констатуємо, що дисертаційне дослідження «Джазове мистецтво Харкова: досвід історичної реконструкції» є самостійним авторським науковим текстом, що презентує професійний погляд на історію становлення та розвитку джазового мистецтва в Україні й зокрема – в Харкові. Опрацьовані матеріали та напрацьовані висновки є цінним внеском у сучасну джазологію, регіоналістику й загалом – україністику, культурологію, бо звертаючись до історичної пам'яті ми завжди направляємо наш погляд у майбутнє.

Зміст та обсяг статей та тексту дослідження повною мірою відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво. Тож вважаємо, що авторка дисертаційного дослідження – Харенко Аліна Олексіївна – заслуговує отримання пошукуваного ступеня.

Доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри інтерпретології
та аналізу музики
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського

Ю.В.НИКОЛАЄВСЬКА

